

HEMEL EN AARDE - HEERSER EN ONDERDAAN - OUDER EN KIND

De brieven van Keizer K'ang-hsi aan zijn erfgenaam,
1696-1697, als vorstenspiegel

Peter J.A.N. Rietbergen

Inleiding

De vorstenspiegel is in de Europese cultuur lange tijd een welomschreven politiek-moralistisch literair (sub-)genre geweest¹. Toch werd de ethisch-propagandistische boodschap die een dergelijk document verwoordde natuurlijk ook uitgedragen in andere teksten. Immers, naast deze voor een vorst en veelal ook voor een publiek geschreven 'spiegels', onthullen juist ook de min of meer publieke teksten, waarin vorsten zelf noties hebben neergelegd over hun functioneren, het normen- en waardenpatroon van waaruit zij hun taak verrichtten en dat zij, mede door deze teksten, ook als zodanig hoopten te bevestigen in de samenleving, of althans minstens in de 'politieke natie'.

Laatstgenoemde teksten laten zich lezen als 'beelden' die, al naargelang de context, in meer of mindere mate tegelijkertijd ook 'zelfbeelden' waren. Dergelijke egodocumenten ontstonden vooral vanaf de late vijftiende eeuw, toen de christelijke cultuur waarin de spiegelmetafoor zo lang gebloeid had geleidelijk aan haar exclusieve greep op het politieke denken begon te verliezen. Zij manifesteerden zich met name in de vorm van voor publieke consumptie bedoelde memoires of geestelijke testamenten: men denke slechts aan de opmerkelijke *Mémoires pour l'Instruction du Dauphin* van Lodewijk XIV.²

Zij scharen zich in zekere zin naast de talloze instructies en memoires - mag men die omschrijven als 'geseculariseerde spiegels'? - die vanaf de zestiende eeuw in de Europese politieke cultuur prolifereren: instructies voor vorsten en voor hun opvolgers, maar ook voor hun raadgevers en ambtenaren.

Immers, de vorst werd gezien als de sluitsteen van het piramidale gebouw dat de staat was, een sluitsteen die dikwijls ook op enigerlei wijze deze aardse piramide verbond met de hemel. Juist in en vanuit deze positie moest de vorst het voorbeeld bij uitstek zijn voor de gehele bureaucratie. Daarom ontstonden ook tal van teksten die beoogden een spiegel voor te houden aan diegenen die de staat op lagere niveaus representeerden; zij zouden zulks waardiger doen naar de mate waarin zij hun deugden afleidden van het in de vorst belichaamde ideaal.

-
- 1 Over het genre: W. Berges, *Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters* (Stuttgart 1938).
 - 2 Een goed-becommentarieerde Engelse editie geeft: P. Sonnino ed., *Mémoires for the Instruction of the Dauphin* (New York 1970).

Niet-westerse vorstenspiegels

Niet alleen in de Europese cultuur wemelt het van dergelijke teksten die ons inzicht geven in het gewenste denken en doen van vorsten en andere staatsdienaren en die vanuit hun aard kunnen dienen om na te gaan in hoeverre idealen en propaganda ook geleefde werkelijkheid werden. Ook in andere beschavingen met in grote lijnen vergelijkbare politieke -in dit verband absolutistische, patrimoniaal-bureaucratische- systemen vindt men zulke documenten. Nu eens hebben zij een vorm die verrassend veel lijkt op de Europese spiegels, dan weer treft men ze als instructie en memoire, ofwel als gedenkschriften en geestelijk testament. Men denke slechts aan de veertiende-eeuwse Arabische vorstenspiegel van Ibn Tīqīqā, de *Kitāb al-Fakhri*, aan de 'middeleeuws'-Perzische *Bakhr al-Fava'id*³, of aan de zeventiende-eeuwse *tuzuk* -memoires- van de Indiase Grootmogol Jehangir.⁴

Eén van de belangrijkste niet-westerse culturen waarin dit fenomeen zich herhaaldelijk vertoont is de Chinese. Alleen al daarom is een blik op het 'Rijk van het Midden' zinvol. Daarnaast is kennismaking met het Chinese denken van extra betekenis gezien de grote belangstelling en waardering die de Europese intelligentsia in de late zeventiende en in de achttiende eeuw voor China had en die onder andere zijn weerslag vond in de (politieke) theorievorming van de Verlichtingsfilosofen.⁵

Eén van China's beroemde politieke geschriften is inderdaad met de spiegelmetafoor getooid: de elfde-eeuwse *Tzu-chih t'ung-chien*, de 'Algemene Spiegel ten hulpe van het Bestuur' van Ssu-ma Kuang: een compilatie van de Chinese geschiedenis die mede als vorstenspiegel diende.⁶ Omdat deze en andere vergelijkbare geschriften reeds dikwijls geanalyseerd zijn, leek voor dit opstel een andere weg avontuurlijker.

K'ang-hsi als casus

Als casus heb ik gekozen voor K'ang-hsi (1662-1722)⁷, één van de beter bestudeerde keizers uit de laatste dynastie, die van de Ch'ing, een familie afkomstig uit de stam van de Mongoolse Manchus die China in 1644 verover-

3 Cfr. J. Scott Meisami ed., *The Sea of Precious Virtues (Bakhr al-Fava'id). A Medieval Islamic Mirror for Princes* (Salt Lake City 1991). Over het genre haar studie: *Medieval Persian Court Poetry* (Princeton 1987) 180-237.

4 A. Rogers, vert., H. Beveridge ed., *The Tuzuk-i-Jahangiri, or Memoirs of Jahangir translated from the Persian* (Delhi 1978).

5 Vergelijk ter zake de literatuur geciteerd in: P.J.A.N. Rietbergen, 'Niet-westerse en westerse geschiedbeoefing. De westerse historicus tussen wereldgeschiedenis en comparatieve geschiedenis', in: R. van de Weijer e.a. eds., *Tussen Traditie en Wetenschap. Geschiedbeoefening in niet-westerse culturen* (Nijmegen 1987), vooral p 22, 24, 25.

6 Cfr. W.Th. de Bary ed., *Sources of Chinese Tradition I* (New York 1960) 438-439.

7 K'ang-hsi -in Engelse teksten ook wel Shêng-tsu- was niet 's keizers eigen naam (Hsüan-yeh), doch de naam die aan zijn regeringsperiode werd gegeven; vandaar dat men in de westerse literatuur ook wel spreekt van 'de K'ang-hsi keizer'. Om dit wat taaie taalgebruik te vermijden, schrijf ik toch: Keizer K'ang-hsi.

de en tot 1911 beheerste.⁸ In de jaren 1696 en 1697 trok het Manchu-Chinese leger onder persoonlijke leiding van de Keizer driemaal voorbij de Grote Muur ten strijde tegen de Westmongoolse stam van de Dzungaren, die zich agressief verzette tegen de al even agressief dreigende overheersing van de West- en Noordmongolen door en vanuit het Chinese rijk.

Deze achtergrond is voor mijn verdere betoog van geringe betekenis. Zij verklaart vooral waarom de Keizer, nu voor lange tijd afwezig uit de hoofdstad, een reeks van brieven richtte aan zijn erfgenaam, kroonprins Yin-ch'eng -of Yin-jeng, de 'Tweede Zoon' (1674-1725)- de enige van K'ang-hsi's 22 volwassen geworden mannelijke nakomelingen die uit een keizerin geboren was.⁹

Van deze 125 in het Mongools geschreven en pas recentelijk ontdekte brieven zijn er onlangs 52 uitgegeven, met de specifieke bedoeling de Mongolenpolitiek van China beter te documenteren¹⁰. Zij vormen echter naar mijn mening ook een uitstekende en door 's keizers biografen¹¹ nog niet benutte bron voor studie van K'ang-hsi's ideeën over zijn rol en functie¹², ideeën die hij tegelijkertijd als een spiegel voorhield aan zijn opvolger, maar zeker ook aan een groter publiek.

Immers, het gaat hier niet om de particuliere brieven van een vader aan zijn zoon. Zoals al in de eerste epistels duidelijk wordt, bedoelde de Keizer zijn schrijven als 'edicten', voor min of meer openbare lezing of voordracht.¹³ Ook al waren zij gericht aan de kroonprins, tot de beoogde lezers behoorden daarnaast de leden van de keizerlijke familie, de keizerlijke hofhouding, een aantal ambtelijke hoogwaardigheidsbekleders en in sommige gevallen ook de lijfwacht en de bevolking van de hoofdstad.

8 Een zeer gedetailleerde inleiding geeft: F. Wakeman Jr., *The Great Enterprise. The Manchu Reconstruction of Imperial Order in Seventeenth-Century China* (Berkeley 1985), Vols. I-II. Een goed overzicht van staat en samenleving geven: A. Feuerwerker, *State and Society in Eighteenth-Century China* (Ann Arbor 1976) en S. Naquin en E.S. Rawski, *Chinese Society in the Eighteenth Century* (New Haven 1987). N.B.: Men bedenke wel dat onze Europese eeuwindeling in de Chinese geschiedenis weinig betekenis heeft: 'achttiende eeuw' kan dan ook beter gelezen worden als: de beginperiode van de Ch'ingkeizers.

9 Zie over hem: A.W. Hummel ed., *Eminent Chinese of the Ch'ing Period II* (Washington 1944) 924-925.

10 Cimeddorji, *Die Briefe des K'ang-hsi-Kaisers aus den Jahren 1696-1697 an den Kronprinzen Yin-ch'eng aus Mandschurischen Geheimdokumenten. Ein Beitrag zum ersten Dsungarenkrieg der Ch'ing 1690-1697* (Bonn 1989). Citaten uit K'ang-hsi's brieven zal ik aangeven met: *Briefe*, gevolgd door briefnummer en pagina in Cimeddorji's editie.

11 De meest recente doch niet zeer bevredigende studie is die van L. Frédéric, *Kangxi, grand khan de Chine et Fils du Ciel* (Parijs 1985); evenmin heel diepgravend is E.L. Hibbert, *K'ang Hsi, Emperor of China* (Londen 1940). Onorthodox maar zeker de meest boeiende is de 'reconstructie' van wat 's keizers autobiografie had kunnen zijn, van de hand van J. Spence, *Emperor of China: Self-Portrait of K'ang-hsi* (Londen 1974).

12 Een goed inzicht, overigens m.b.t. de Ch'ien-lung keizer, geeft: H.L. Kahn, *Monarchy in the Emperor's Eyes* (Cambridge Mass. 1971).

13 Expliciet vanaf *Briefe*, 11, 107-109: de dan genoemde serie beoogde 'lezers' bestaat uit: de Keizerin-Weduwe, het hof, de rijkskanselieren en de Manchu-dignitarissen; soms worden daaraan toegevoegd: de leden van de lijfwacht -e.g. *Briefe*, 19, 142-145-, alle ambtenaren in de hoofdstad -e.g. *Briefe*, 24 en 25, 160-161, 163-166.

Dit betekende, gezien de werking van het Chinese bestuursstelsel en de bureaucratie¹⁴, waarschijnlijk ook: de 1261 districtsmagistraten die tijdens K'ang-hsi's regering de basis vormden van het zeer verschriftelijkte Chinese bestuursstelsel en die met grote regelmaat geïnformeerd werden over het wel en wee van de keizer, dat toch in wezen ook het wel en wee van de staat was. Het waren deze ambtenaren die op het laagste bestuursniveau de deugden weerspiegelden -en in praktijk dienden te brengen- die op het hoogste niveau exemplarisch waren in de persoon van de keizer.

De keizer stond in China waarlijk centraal, niet alleen in de context van politiek en overheidsmacht, maar als essentieel middelpunt -idealiter statisch, niet-handelend- van de wereldorde in kosmische zin, waardoor zijn rituele acties en zijn welzijn het leven van elke mens in het ondermaanse in alle aspecten bepaalden: economisch, sociaal, politiek, ethisch en religieus. De keizer was de 'Zoon des Hemels'.

Hij belichaamde niet alleen de mensheid tegenover de goden, hij was ook de incarnatie van 'deugd', van de goddelijke ordening van de kosmos in de aardse samenleving, die hij tegelijkertijd als offer aan de goden bood. Zijn 'mandaat' ontleende hij aan die functie, althans zolang als hij die harmonisch bekleedde, en op grond van die status heerste hij over het rijk dat zich als 'het midden' definieerde.¹⁵

De ideologische context voor dit alles was, zoals wellicht bekend, geleverd door K'ung fu-tsu, 'Meester K'ung', de sociaal-politieke moralist uit de vijfde eeuw voor Christus. De van hem afkomstige of aan hem toegeschreven leerstellingen waren gebundeld in de zogenoemde *Lun-yü*, de 'Analecta', waarvan delen zeker ook als een vorstenspiegel mogen worden betiteld. Zij behoorden tot de 'klassieke boeken' waarin de ideeën gecodificeerd waren die de Chinese samenleving in de daarop volgende twee millennia in toenemende mate gingen bepalen, zeker in de neo-Confuciaanse vorm die tijdens de Sung-dynastie in de elfde eeuw zijn intrede gedaan had¹⁶ -zoeer dat de eerste Westerse bezoekers daarin, ten onrechte, de ware religie van China zagen en Confucius als één van China's meest vereerde goden beschouwden.

Het Confuciaanse denken, waarin zulke begrippen als trouw aan de staat en de heerser synoniem werden gesteld aan eerbied voor de (voor-)ouders, was al spoedig na 1644 door de van oorsprong nomadisch-sjamanistische Manchus geadopteerd. Dit denken werd ook door hen ervaren als het meest adequate, want stabiliserende ideologische kader voor een harmonieuze heerschappij. De Chinese bestuurselite, die in hoge mate de staat op alle niveaus bleef beheersen, droeg daartoe natuurlijk ten eigen bate zoveel mogelijk bij.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Confuciaanse denkbelden en deugden ook ten grondslag blijken te liggen aan het beeld dat K'ang-hsi schetst van zichzelf als keizer. Verwonderlijk is hoogstens dat hij, een 'tweede-generatie Chinees keizer', deze idealen kennelijk ook daadwerkelijk 'geïnterioriseerd' heeft: de toch dikwijls persoonlijke toon van de brieven lijkt

14 Zie: Th.A. Metzger, *The Internal Organization of Ch'ing Bureaucracy* (Cambridge Mass. 1973).

15 Zie: J.K. Fairbank jr. ed., *The Chinese World Order* (Cambridge Mass. 1968).

16 W.Th. de Bary ed., *The Unfolding of Neo-Confucianism* (New York 1975).

uit te sluiten dat hier alleen een officieel imago wordt gepresenteerd dat los staat van 's Keizers zelfbeeld.

De brieven als spiegel

Analyse van de keizerlijke brieven levert de volgende centrale thema's op naast, natuurlijk, de feitelijke verslaggeving betreffende de voortgang van de veldtochten. Regelmatig blijkt hoe K'ang-hsi dacht over zijn persoon als incarnatie van de Hemel op Aarde. Bij belangrijke momenten tijdens de veldtochten laat hij hof en ambtenaren in Peking weten geofferd te hebben aan de Hemel, de Aarde en de Voorouders.¹⁷ Ook geeft hij aan dat hij zichzelf beschouwt als de 'Vredesvorst', krachtens de plicht hem door de Hemel opgelegd. Zijn omgeving maar vooral ook de opstandige Mongolen maakt hij duidelijk dat hij niet handelt op basis van zijn geweldsmonopolie, doch op grond van 'hemelse principes'¹⁸: in de Chinese politieke filosofie is deugd een belangrijker legitimerend beginsel dan macht.

De Dzungaren, die geheel niet verwacht hadden dat de Keizer zichzelf aan het hoofd van de troepen zou stellen, waren verbaasd over de hun betoonde clementie en liepen massaal over naar de 'Wereldvredeskeizer'. De leider van de opstandigen, Khan Galdan (1632-1697)¹⁹, sloeg op de vlucht. K'ang-hsi liet niet na dit alles per edict in Peking bekend te doen maken.²⁰ Bij zijn terugkeer na de eerste veldtocht deelde K'ang-hsi de kroonprins mede dat de 'Genade des Hemels' hem de overwinning had bezorgd. In wezen zei hij daarmee dat zijn mandaat bevestigd was²¹: "Dit alles is tot stand gekomen door de geheime hulp van onze voorouders en door de Genade van Hemel en Aarde. Ik huppel van vreugde en weet niet echt waarom"²² -de laatste zin zal in de officiële Chinese vertaling die van de meeste edicten gemaakt werd, wel achterwege gebleven zijn.

Ook noteerde de Keizer met zekere regelmaat hoe zijn omgeving de noties omtrent zijn goddelijke krachten beleefde. Wanneer tijdens de eerste weken van de eerste tocht het weer slecht is, zijn de Mongoolse, nomadische bewoners van de grensregio zeer blij. Normaal is het in dit jaargetijde -april-droog en dor; nu de heerser gekomen is, met regen en sneeuw, groeit het gras en gedijt het vee²³. Wanneer Galdan zijn verbazing uit over het feit dat K'ang-hsi erin slaagt de woestijn te doorkruisen, delen zijn spionnen hem mede dat "de heerser plaatsen uitzoekt" en zegt: "hier is water" en dat vervolgens iedereen graaft en water inderdaad in overvloed opborrelt.²⁴

17 Cfr., e.g., *Briefe*, 8, 97.

18 *Briefe*, 17, 133-134.

19 Over hem: A.W. Hummel ed., *Eminent Chinese of the Ch'ing Period I* (Washington 1943) 265-268.

20 *Briefe*, 18, 138-139.

21 *Briefe*, 26, 170.

22 *Briefe*, 22, 153-154.

23 *Briefe*, 6, 81. Cfr. ook voor gelijksoortige meldingen: *Briefe*, 29, 45, 176-177, 241-243.

24 *Briefe*, 19, 142-145. Wellicht had K'ang-hsi deze kunst geleerd van de Jezuïeten aan zijn hof, die hij dikwijls op geologische missies uitzond.

Toen K'ang-hsi ook persoonlijk de zorg op zich nam voor de graanvoorziening van het leger -een onderwerp dat in vele brieven terugkeert²⁵- lieten de toekijkende streekbewoners verbaasd merken hoe 'ontzagwekkend' zij het vonden dat de 'heilige heerser' zich deze zaak aantrok.

Met zoveel woorden liet de Keizer door dergelijke mededelingen in zijn edicten de bestuurders in Peking weten dat hij voldeed aan de eerste eis die aan de vorst gesteld werd: de voedselvoorziening van zijn volk. China was een landbouwsamenleving, waar dan ook de religieuze en de agrarische cyclus in de sacraal-ceremoniële taken van de keizer symbolisch samenvielen.²⁶

Tot de belangrijkste rijksrituelen behoorden dientengevolge de offers voor een goede oogst die elke keizer jaarlijks bracht op het hoofdstedelijke Altaar van de Aarde en de Oogst, de plaats waar de vorst zijn middelaarsfunctie op dit specifieke terrein ook ideaal vervulde²⁷ en een gelegenheid waarbij hij daadwerkelijk zelf de hand aan de ploeg sloeg. Dergelijke rituelen werden ook uitgevoerd door de districtsbestuurders, als vertegenwoordigers van de keizer, de staat op het laagste niveau.²⁸

Men kan niet nalaten zich af te vragen in hoeverre de Keizer zelf geloof hechtte aan zijn vermeend vermogen tot heilzame communicatie met de Hemel, hoewel zulks een onbeantwoordbare vraag is. In hoeverre geloofden de Engelse en Franse koningen in hun vermogen klierachtige aandoeningen te genezen -een kracht die ze moesten demonstreren juist op het moment dat zij geplaatst werden in directe relatie tot de hemel, tijdens de kroningsplechtigheid waarin zij als 'gezalvde Gods' aan de wereld getoond werden.

Met zekere regelmaat komt K'ang-hsi in situaties te verkeren waarin op hem vanuit dit geloof een beroep werd gedaan. Wanneer eens een nieuw kamp wordt opgeslagen in een dorre streek, waar nauwelijks water voor handen is, graaft K'ang-hsi eigenhandig een put, waarna het in stromen begint te regenen. De Keizer beschrijft het voorval en vermeldt dat hij zich vervolgens, in de traditionele kow-towbeweging, voor de Hemel ter aarde heeft geworpen.²⁹

Desalniettemin uit K'ang-hsi heel af en toe twijfels. Eenmaal noteert hij: "Men zegt dat voordat ik de Kerülün bereikte, het droog was en er geen gras groeide. Pas de laatste dagen is er gras. Maar ik weet niet of dat waar of onwaar is".³⁰ Desalniettemin vermeldt hij in zijn toespraak tot de rijksgroten, na terugkeer in Peking in juli 1696, dat er water was in waterloze, en gras in grasloze gebieden, hetgeen te danken was aan de bescherming des Hemels.³¹ De implicatie is duidelijk: deze zegenende bescherming wordt de aarde slechts deelachtig via de Zoon des Hemels, die zich in gehoorzaamheid aan zijn 'vader', de Hemel zelf, aan de hem toevertrouwde taken wijdt.

25 *Brieven*, 15, 20, 51, 118-120, 148, 260-261.

26 Over de rol van voedsel: K.C. Chung ed., *Food in Chinese Culture. Anthropological and historical perspectives* (New Haven 1977).

27 Cfr. P. Wheatley, *The Pivot of the four Quarters. A preliminary enquiry into the origins and character of the ancient Chinese city* (Chicago 1971), passim.

28 Cfr. E.T. Williams, 'The State Religion of China', *Journal of the North-East China Branch of the Royal Asiatic Society* 14 (1913), 11-45.

29 *Brieven*, 22, 153-154, zie ook noot 24.

30 *Brieven*, 19, 142-145.

31 Toespraak geciteerd in: *Brieven*, 184-185.

De Keizer als kind

Natuurlijk plaatste de Keizer zich in die essentiële context van continuïteit die, in de vorm van de ouder-kind relatie, maatschappelijke harmonie waarborgde.

Zoals uit de citaten al bleek, werden de doden, de voorouders, regelmatig vermeld als bron van kracht en zegen. Echter, ook de levenden speelden een rol. Uit de aard der zaak had K'ang-hsi geen vader meer die hij tot diens dood kon eren. In diens plaats trad dan ook de moeder. Niet zijn lijfelijke moeder, doch de vrouw die als keizerin zijn vader, keizer Shun-chih, had overleefd en die hij, juist om die continuïteit te belichamen, als 'Keizerin-Weduwe' in vrijwel al zijn brieven vernoemde: Hsiao-hui chang huang-hou.

Telkens vermaant hij de kroonprins de oude dame van zijn edicten op de hoogte te stellen en officieel -dat wil zeggen: voor de ogen van het hele hof- naar haar gezondheid te laten informeren. Als hij daarover geen bericht ontvangt, schrijft hij dat hij in een 'onverdraaglijk ernstige gemoedsbeweging' verkeert.³² Een enkele maal richt hij zich direct tot de keizerin-weduwe. Niet zoals tot zijn zoon in de vorm van een gebiedend edict, doch zoals een onderdaan tot de keizer, in de vorm van een onderdanige 'memorie aan de Troon'³³: "Ik, de keizer-zoon..."³⁴

De Keizer als vader

In sterke mate appelleerde de Keizer ook aan de vader-zoon verhouding, niet alleen vanuit zijn emotionele behoefte aan het concrete contact met Yin-ch'eng, maar duidelijk ook als metafoor voor de kroonprins-keizer relatie, die exemplarisch moest zijn voor de algemene idee van 'liefde in gehoorzaamheid' die het kind de ouder(s), de onderdaan de vorst verschuldigd was, een idee die gold als het basisprincipe bij uitstek voor maatschappelijke harmonie.

Als de kroonprins nalaat naar zijn vaders toestand te informeren, schrijft de Keizer wederom dat hij in een 'onverdraaglijk ernstige gemoedsbeweging' verkeert.³⁵ De jongeman reageert met een excuus: hij mist het 'Gezicht des Hemels', doch wil de Keizer in diens gewichtige beslommeringen niet lastig vallen.³⁶

Enkele weken later volgt opnieuw een nu niet eens berispende doch simpelweg emotionele uiting van vaderliefde. Het is koud op de steppen aan de noordgrens, en de Keizer voelt zich kennelijk mismoedig. Hij schrijft: "Stuur mij vier mantels van katoen en linnen en vier korte jakken die jij

32 *Briefe*, 12 112-113.

33 Hierover: S.H.L. Wu, *Communication and Imperial Control in China: Evolution of the Palace Memorial System, 1693-1735* (Cambridge Mass. 1970).

34 Cfr. *Briefe*, 227-229 waar deze memorie is afgedrukt.

35 *Briefe*, 12, 112-113, 14, 115, en 15, 118-120.

36 *Briefe*, p. 116, citaat uit brief van de kroonprins.

gedragen hebt. Stuur mij beslist iets ouds, dat ik kan dragen als ik naar je verlang".³⁷

Tijdens de derde veldtocht uit K'ang-hsi zich nogmaals en nu zeer expliciet:

De Kroonprins beoefent de kinderplicht uitstekend. Wanneer hij de bloemen, de vogels, de vissen en de wilde dieren bekijkt, bedenkt hij zeker tegelijkertijd dat ik in het zoute zand van de verstverwijderde grensstreken mij grote moeite getroost. Ongetwijfeld houdt hij zo innig en hartelijk van mij. Maak je geen zorgen om mij. Denk slechts dag en nacht aan de zaken van hof en staat, en lees in jouw vrije tijd de Boeken en Geschriften, alsmede de Opkomst en Ondergang van de Oudheid. Troost je daarmee.³⁸

Hier worden op velerlei fronten idealen geschetst. Het kind, de zoon, is de ouder, de vader, niet alleen liefde verschuldigd, het moet ook deze ouder als voorbeeld nemen waar deze, in casu de Keizer, zich presenteert naar het - Chinese, niet Manchu- ideaalbeeld van de rustende 'geletterde', die zich het liefst zou overgeven aan natuurbeschouwing en stichtelijke lectuur, doch nu toch de harde heersersplicht vervult: het ideaal dat op het laagste bestuursniveau door de districtsbestuurders moest worden nagestreefd.

Dit ideaal werd ook verwoord in de vele 'ambtenarenspiegels', de dikwijls door ambtenaren zelf geschreven normatieve teksten³⁹ waarin hun taken in detail werden beschreven. Zij, de *fu-mu kuan*, de 'vader en moeder ambtenaar' dienden als 'ouders' voor hun kinderen te zorgen, desnoods met voorbijgaan aan eigen geluk.

Epiloog

Navrant is in dit verband het gegeven dat K'ang-hsi bij zijn terugkeer in de hoofdstad na de derde veldtocht, die eindigde met Galdans zelfmoord, moest ervaren dat zijn geliefde zoon de uitverkoren positie van regent die hij tijdens zijn vaders afwezigheid bekleedde, niet waardig was gebleken. De jongeman had zich niet alleen aan allerlei tegennatuurlijke -lees homoseksuele- praktijken schuldig gemaakt, doch zich ook laten verleiden middelpunt van een factie te worden die volgens sommigen beoogde een voortijdig einde te maken aan de heerschappij van zijn vader.⁴⁰

Dat zich hier het eeuwige drama afspeelde dat in welhaast elke monarchie de relatie van een kroonprins(es) tegenover een ouder wordende vorstelijke vader -of moeder- bepaalt, realiseerde de Keizer zich misschien wel, doch hij kon de situatie toch niet gedogen. Ook al heeft hij gepoogd excuses

37 *Briefe*, 21, 150.

38 *Briefe*, 49, 255.

39 Cfr. J. Watt, *The District Magistrate in Late Imperial China* (New York 1972), die op pp. 267-268, noot 8, een lijst van de voornaamste 'handboeken' voor districtsbestuurders geeft. Recentelijk werd een van de meest invloedrijke handboeken, daterend uit 1694, in Engelse vertaling uitgegeven: Djang Chu, ed., *Huang Liu-hung. A Complete Book Concerning Happiness and Benevolence: Fu-hui Ch'üan-shu. A Handbook for Local Magistrates in Seventeenth-Century China* (Tucson 1984).

40 Cfr. over de hele zaak ook: S.H. Wu, *Passage to Power: K'ang-hsi and his heir apparent, 1661-1722* (Cambridge Mass. 1979).

voor zijn geliefde zoon te vinden en hem lang de hand boven het hoofd gehouden tegen de wens van bepaalde adviseurs in, uiteindelijk onthief hij Yin-ch'eng toch van zijn rang.

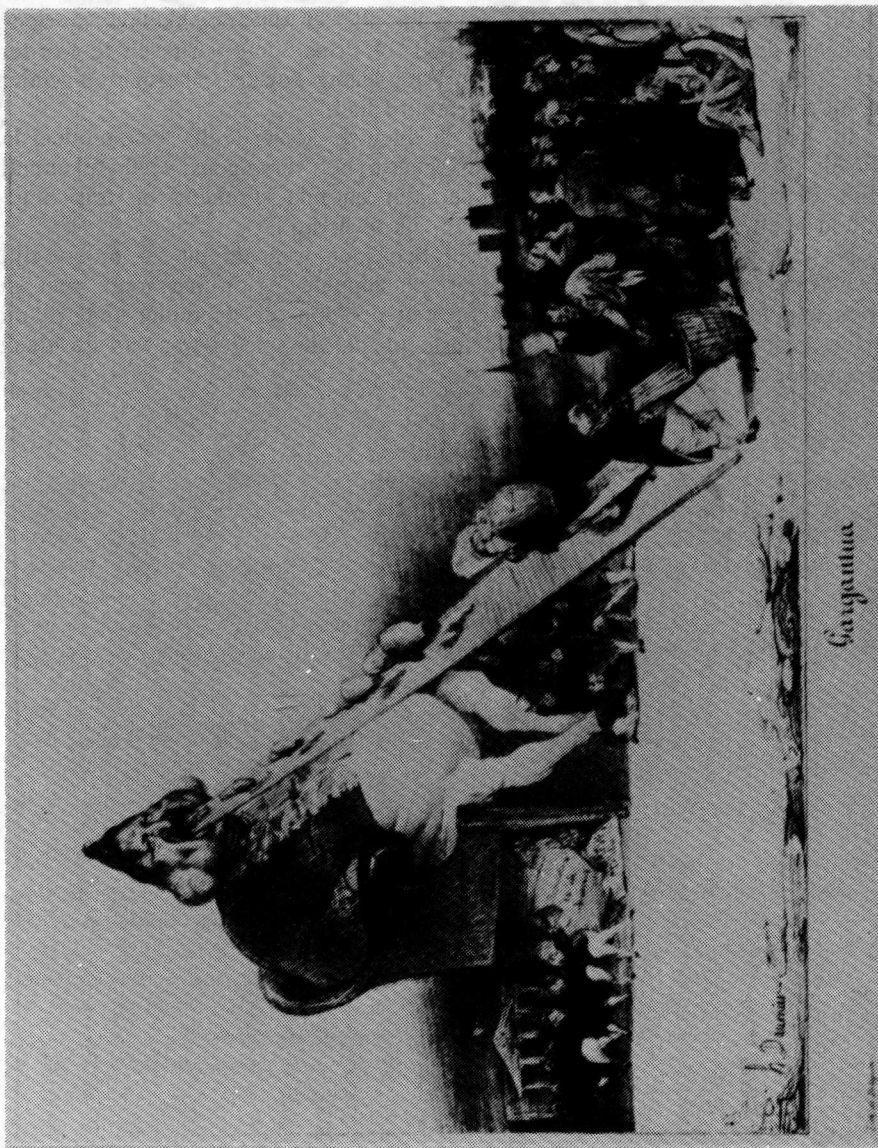
Bij K'ang-hsi's dood in 1722 was, na allerlei onverkwikkelijke intriges, Yin-chen, de 'Vierde Zoon', erin geslaagd tot Prins Yung verheven te worden en besteeg hij de drakentroon als 'de Yung-cheng keizer'⁴¹; geruchten wilden dat hij zijn vader op diens ziekbed vermoord had.

In het door het hof -of door de nieuwe keizer zelf- geamendeerde, officiële 'Afscheidsedict' van K'ang-hsi heette het vervolgens veelbetekenend: "Mijn Vierde Zoon heeft een edel karakter en lijkt sprekend op mij; ongetwijfeld heeft hij de capaciteiten om het rijk te erven".⁴²

Na het voorafgaande kan de lezer begrijpen waarom dit zo moest zijn. Het 'Mandaat des Hemels', dat staat en samenleving in harmonie met de kosmos hield, kon slechts overgaan op een persoon die de ouder-kind relatie perfect gestalte gaf: op een ideale prins-zoon die de spiegel was van de ideale vorst-vader.

41 Zie: A.W. Hummel ed., *Eminent Chinese of the Ch'ing Period II* (Washington 1944) 915-920.

42 Het geamendeerde edict is afgedrukt in: Spence, o.c., 169-175. Spence, 143-151, geeft ook het originele, door K'ang-hsi in 1717 uitgegeven edict.

Afb. 1. *Gargantua*, litho door H. Daumier, 1831. De reus en veelvraat Gargantua is een van de hoofdpersonen van Rabelais' roman *Gargantua et Pantagruel*, 1534. De hier afgebeelde Gargantua lijkt nauwelijks op koning Louis-Phillipe, maar het peervormige hoofd van de reusachtige gestalte op het stilletje en de encenering, maakten voor iedereen duidelijk wie Daumier bedoelde en wat hij met deze prent wilde zeggen: denk erom koning, houd je eigen hebzucht in toom en let op je directe omgeving, want je dreigt een werktuig te worden van hebzuchtigen en ijdeluiten. De prent was bestemd voor het eerste nummer van *La Caricature* - na publicatie van Philipons perenschets, maar werd in beslag genomen.